

Co lze dělat s textem

Na příkladu adaptovaných Povídek malostranských, (<https://eshop.czechstepbystep.cz/c/adaptovana-proza>)

Lída Holá

Není tato otázka zbytečná? Není nejlepší text prostě vzít a se studenty si ho přečíst a přeložit?

– Určitě ne. Tento postup je sice nejjednodušší, ale zároveň asi taky nejhorší varianta. Při práci s textem se nabízí široká škála postupů (viz níže). Základní pravidla při práci s textem (ale i při výuce obecně) podle mého názoru zní:

1. Kvalita je víc než kvantita.
2. Umět je víc než znát.

Kritéria výběru textu

- úroveň studenta/studentů
- využitelnost jazyka pro praktický život (pozor na dětský jazyk, archaismy, dobové narážky, slang)
- délka textu a dějová ukončenost (s dlouhým textem/ úryvkem knihy se pracuje obtížněji)
- možnost vysvětlit některá slova nebo výrazy bez zprostředkujícího jazyka (zvážit použití slovníku)
- politická korektnost, případně osobní citlivost na některá témata

Metody čtení

1. Gist (jádro, podstata)
2. Skim („klouzání“ po textu, hlavní teze)
3. Scan (rychlé čtení, specifické informace)
4. Skip (skákavé čtení, čteme začátky odstavců)
5. Detailní čtení

Etapy četby

Učitel by si měl především uvědomit, že práce s textem má několik etap:

1. Aktivity před četbou textu (pre-reading activities)
2. Vlastní práce s textem (while-reading activities)
3. Aktivity po četbě textu (post-reading activities)
4. Aktivity po četbě celé knihy

1. Aktivity před čtením

Cílem těchto aktivit je vtáhnout studenty do děje povídky, umožnit jim, aby tento děj aktivně předjímalí a případně "předučit" nebo předejmout slovní zásobu, se kterou se v textu setkají.

1. 1 Titul povídky.

Učitel napíše na tabuli/papír název povídky (samozřejmě, že ne všechny názvy jsou pro tuto aktivitu vhodné). Studenti hádají, o čem povídka bude. Kolem názvu lze psát otázky, které studenti vymýšlejí. Po přečtení povídky studenti na tyto otázky odpovídají. Například k povídce Přivedla žebráka na mizinu studenti vymýšleli otázky jako například *Kdo byla ta „ona“? Kdo byl ten žebrák? Proč byl žebrák? Jak to ta žena udělala?*

1. 2 Obrázek.

a) Učitel ukáže studentům obrázek, který se k textu vztahuje (pro školní výuku lze obrázek zvětšit a umístit na tabuli). Studenti tvoří k obrázku otázky, po přečtení na ně odpovídají. Například k obrázku v povídce Doktor Kazisvět se můžou ptát: *Kdo je ten mrtvý? Je opravdu mrtvý? Proč umřel? Je to exhumace? Ten člověk vpravo je doktor? Kam se dívá ten doktor? Kdo je ta žena vzadu, manželka, sestra nebo milenka? Kdo jsou lidé okolo?*

1. 3 Klíčová slova.

Učitel řekne studentům titul povídky a slova, která jsou pro ni klíčová. Například: *U Tří lilí: hospoda – tancovat – bouřka – krásná dívka – matka – umřít – líbat*. Studenti dostanou za úkol hádat, o čem text bude nebo/a můžou vymyslet a napsat krátký příběh na dané téma.

1. 5 Předučení slovní zásoby (pozor, někteří metodici tento postup odmítají).

Učitel upozorní studenty, že v textu se určitě vyskytnou slova, kterým nebudou rozumět. To je normální komunikační situace, kterou by se měli učit překlenout a nenechat se odradit. Studenti nemusí znát všechna neznámá slova, protože spoustu věcí mohou uhodnout nebo si odvodit z kontextu!

a) Učitel vypíše obtížná slova z textu a dá je studentům předem. Nechá studenty, aby si je vysvětlovali navzájem.

b) Učitel vypíše obtížná slova na kartičky a na jiné kartičky napíše jejich stručné definice/kontext/ synonyma s vynechanou mezerou. Studenti kartičky přiřazují.

minerálka – voda s minerály, minerální voda

obtížný = těžký

c) Učitel vyzve studenty, aby si rychle přečetli text, aby se však nesoustředili na obsah, ale pouze vybrali cca 5 slov, kterým nerozumí. Vypíší si je na tabuli nebo na předem připravené kartičky. Pak si je vysvětlují navzájem a teprve to, co neumí, vysvětlí učitel.

2. Aktivity při čtení

2. 1 Otázky k textu, ANO/NE tvrzení

Nemusí následovat jen tradičně po přečtení textu, ale vhodné i předem pro skimování a skenování textu.

2. 2 Rozstříhaný text

– studenti řadí ústřížky

– rozvěsit po třídě, studenti chodí a číslují 1 až XX (tzv. Statione Lehren, stanicová výuka)

– studenti čtou jeden po druhém (začne číst vždy ten, kdo si myslí, že navazuje)

– studenti chodí po třídě, čtou si navzájem úryvky a porovnávají je, pak se řadí vedle sebe podle posloupnosti úryvků (tj. musí se domluvit, kdo bude stát první, druhý...)

– studenti pracují ve skupinách, každá skupina přečte určitou část textu a s pomocí učitele nebo slovníku mu porozumí. Pak převypráví její obsah ostatním, přičemž můžou vypsát cca 3– 5 obtížných slov a naučit je ostatní

2. 3 Gap filling

Studenti pracují v párech (pár může tvořit i student a učitel). Oba mají stejný text, ale v každém jsou vynechané jiné informace (text A, text B). Navzájem se při četbě ptají na vynechané věci. (To je vhodnější pro kratší text.)

2. 4 Doplnění „titulků“ k odstavcům textu

Učitel si předem připraví krátké věty – „titulky“, které shrnují obsah jednotlivých odstavců, ale nejsou ve stejném pořadí jako v textu. Poté je dá studentům, zkontroluje, zda jim rozumí, a požádá studenty, aby si text rychle přečetli (pozor na vymezení adekvátního času) a přiřadili věty k jednotlivým odstavcům.

2. 5 Přerušování textu

Učitel přečte/pustí z nahrávky/dá studentům vždy jen část povídky a po přečtení tohoto úryvku se ptá: *Co se stalo potom? Jak text pokračuje? Co byste udělali vy?*

Povídky s výraznou pointou můžeme přerušit před koncem. Pokud studentům slíbíme, že jim příběh dopovíme později, máme je takříkajíc „v hrsti“ a donutíme je tak udělat i ta nejtěžší gramatická cvičení.

2. 6 Doplnění děje.

Učitel dá studentům pouze začátek /záčátek a konec/konec povídky. Studenti chybějící text doplňují. Velmi zajímavá je následná vzájemná konfrontace i konfrontace s originálem.

2. 7 Četba s poslechem

a) Studenti nemají text. Text čte jeden student, ostatní poslouchají. Korigují studenta, napomínají ho, aby dobře vyslovoval, četl pomaleji, hlasitěji, "přetáčeji" si ho ještě jednou.

2. 8 Četba s motivovaným poslechem

b) Učitel připraví tzv. "grab game" neboli "chňapačku". Napíše na kartičky slova/slovní spojení, která se v textu vyskytují. Předem se vysvětlí jejich význam. Učitel čte text, studenti uchopí vždy to slovo nebo výraz, které slyší. Kdo shrábne nejvíc slov, vyhrává. (Při této aktivitě by měl učitel uvážit, jestli bude na kartičky psát základní tvar slova, nebo tvar z textu. To je nutno rozhodnout podle stupně pokročilosti studentů. Tvary jako např. *noha/k noze* totiž můžou znít méně pokročilým studentům jako zcela odlišná slova).

c) Text čte učitel, ale studenti mají za úkol dělat čárku, když se v textu objeví určité slovo/gramatický nebo výslovnostní jev (např. v povídce U Tří lilíí měli za úkol počítat, kolikrát se v textu objevilo slovo "dívka").

Poznámka: Takto motivovaný poslech lze využívat i jindy, např. když se studenti poslouchají navzájem (třeba na téma, co dělali o víkendu nebo kam pojedou na dovolenou). Když mluví/čte jeden člověk, ostatní se obvykle nudí a neposlouchají. Učitel je proto může vyzvat, aby např. zaznamenali maximum sloves, která jejich spolužák použil.

3. Aktivity po čtení

3. 1 Tvorba otázek k textu

Studenti sami vytvoří otázky k textu a pak se ptají navzájem. Lze pojednat i jako soutěž, kdo k danému textu vytvoří nejvíce otázek.

3. 2 ANO/NE tvrzení

Student posuzuje tvrzení založená na textu, zda jsou správná nebo nesprávná. Lze zvážit i alternativní odpověď NEVÍM pro otázku, na které student nemůže v textu najít odpověď.

Nezapomínejme, že správná a nesprávná tvrzení si po četbě můžou pro sebe navzájem dělat i sami studenti!

3. 3 Výběr z více možností (kvíz)

Student z více tvrzení (a, b, c) zatrhává to, které plně vystihuje text. Toto cvičení je obzvlášť vhodné pro pokročilejší mluvčí, neboť dovoluje procvičit nejen prosté porozumění, ale i jemnější významové nuance textu.

3. 4 Parafráze

a) Studenti svými slovy text převypráví/napíší stručný obsah.

b) Studenti převypráví text v jiném žánru (např. reklama, novinová zpráva, např. z černé kroniky)

3. 5 Nový konec povídky

Studenti dostanou za úkol vymyslet nový konec povídky. Například v povídce **U Tří lilíí** vymysleli tyto konce:

1. *Dívka byla velmi chudá a nešťastná. Do hospody se vrátila proto, že chtěla poprosit svého bohatého strýce, který tam pil, o peníze na matčin pohřeb.*

2. *Dívka se vrátila do hospody, protože hledala hrobníka, který by vykopal matčin hrob.*

3. 6 Překlad do mateřského jazyka studenta

Překlad může skýtat velmi zajímavé možnosti procvičení textu, ovšem někdy nespílitelnou podmínkou je nutnost, aby učitel adekvátně výsledný text kontroloval a konfrontoval s originálem.

3. 7 Souhrn

a) Jednou větou

Student dostane za úkol shrnout text jednou větou, a to libovolně dlouhou.

b) Klíčovými slovy

Student dostane za úkol najít v textu klíčová slova (je vhodné předem stanovit jejich limit, např. maximálně 5, 10 apod.). Lze pojednat i jako výchozí úkol pro dalšího studenta, který má na základě klíčových slov restaurovat text do původní podoby.

c) Novým titulem

Studenti dostanou za úkol vyjádřit obsah textu v stručném nadpisu (opět je vhodné stanovit přibližný limit slov). Studenti můžou vymyslet i nový titul povídky v určitém stylu, např. ve stylu bulvárního tisku. Pro povídku **U Tří lilíí** studenti vymysleli tyto tituly: *Láska a smrt. Krásná, ale bezcitná. Smrt v noci. Zabíla matku?*

3. 9 Ilustrace, komiksy

Studenti mohou k textu namalovat nové ilustrace, popř. text zaznamenat pomocí komiksových obrázků.

Ostatní studenti, kteří tento text neznají (např. ti, kdy minulou lekci chyběli), ho pak podle těchto obrázků vypravují.

3. 10 Diskuse

Myslíte, že je správné...

Co byste udělali, kdyby...

Jakou postavou z příběhu byste chtěli/nechtěli být...

3. 11 Změna perspektivy vyprávění

Jste postava z příběhu. Řekněte nebo napište, jak vnímáte/jste vnímali situaci svými očima.

3. 12 Výběr hudby z textu

Učitel pustí studentům tři krátké úryvky hudby. Studenti rozhodují, jakou hudbu by např. jako režiséři rozhlasového pořadu k textu vybrali, a zdůvodňují svoje rozhodnutí.

3. 13 Čtení a la feng šuej

Učitel vyzve studenty, aby k textu vybrali vhodnou barvu, květinu, živel (voda, země, vzduch, oheň), materiál (hlína, kov, sklo, dřevo, vlna, hedvábí), zvíře (kočka, pes, moucha, vůl). Studenti mají za úkol zvolit vždy jednu charakteristiku z každé kategorie a zároveň explicitně svůj výběr vysvětlit. Např. *U tří lilí: Barva je tmavomodrá a černá, protože byla tma a protože příběh je smutný. Živel je oheň, protože ta dívka chtěla sex.*

3.14 Poslední slovo

Každý student si z textu vybere větu nebo odstavec, které ho nejvíce zaujaly, a napíše je na papír. Na druhou stranu papíru napíše zdůvodnění, proč si zrovna tento úsek textu vybral. Poté nahlas přečte vybraný úryvek ostatním a ti hádají jeho důvod. Nakonec přečte svoje zdůvodnění daný student. K tomu se již nic nepřidává, je to "poslední slovo".

3.15 Pětílístek

Pětílístek shrnuje informace a názory do výrazů, které vystihují nebo popisují daný námět nebo o něm uvažují.

1. První řádka je obvykle substantivum. Jde o jednoslovné téma, námět, postavu.

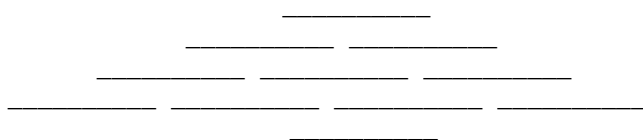
2. Druhá řádka jsou dvě adjektiva. Jde o popis předchozího substantiva, jeho podstatných vlastností, jak je vidí pisatel (odpověď na otázku, jaký je).

3. Třetí řádka jsou tři slovesa, vyjadřující dějovou složku námětu – tedy, co dělá nebo co se s ním děje.

4. Čtvrtá řádka je věta se čtyřmi slovy, vztahující se k námětu. Sloveso může chybět.

5. Poslední řádka je jednoslovné synonymum, které rekapituluje podstatu textu. Nemusí jít o podstatné jméno.

Schéma:

Předchozí aktivity lze využít i jako „memory test“, např. pro opakování v příští lekci.

4. Aktivity po přečtení celé knihy

4. 1 Hitparáda

Studenti hlasují o tom, jaká povídka/tři povídky je/Jsou nejlepší a zdůvodňují svoji volbu.

4. 2 Dvojice

Studenti doplňují dvojice:

Pan Ryšánek a ...? Pan Vojtíšek a ...? Krásnooká dívka a ...? Paní Ruska a ...? Doktor Kazisvět a ...? Paní Scheplerová a ...?

4. 3 Charakteristiky

Student napíše charakteristiku postavy. Ostatní hádají, kdo je to.

4. 4 Roleplay

Hrané scény na téma jednotlivých povídek. (Například dialog pana Vojtíška s bábou milionovou.)

4. 5 Bingo

Každý student si na papír napíše 6-9 postav z knihy (například krásnooká dívka, pan Vojtíšek, bába milionová, doktor Kazisvět atd.). Učitel čte předem připravené charakteristiky postav (jednoduché nebo složité podle stupně pokročilosti studentů). Např.: *Mladá dívka, která měla krásné oči./ Ta, které kamarádka šeptala, že musí jít z vážného důvodu domů.* Studenti vždy zaškrtnou postavu, jejíž charakteristiku slyší. Kdo má všechny čtyři, vyhraje. Musí však zopakovat charakteristiky na důkaz, že je rozpoznal správně.

Použitá literatura:

- Kocourek, Rostislav: *Porozumění učebním textům a jejich obsahové zpracování, in: Učební text – jeho funkce, produkce, percepce a interpretace. Praha 1996*
- Oxford Bookworms Teacher's Guide, Oxford University Press 1996
- Škodová, Svatava: *Čtení dlouhých textů, Vývoj programu pro odborné vzdělávání lektorů jazykové výuky dospělých, Projekt CZ.04.3.07/3.2.0.1.3/3382*